

#### Сучасні підходи до формування наскрізного вміння «оцінювати ризики» у рамках викладання інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут»

*Марія Астахова,*  
кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри  
освітнього менеджменту та виховання  
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»,  
[asmarta01@gmail.com](mailto:asmarta01@gmail.com)

---

**Актуальність.** Сучасний світ дедалі частіше ставить людину перед обличчям екстремальних і небезпечних обставин, що потребують швидких, виважених і нерідко сміливих рішень. Це зумовлює гостру необхідність у ґрунтовному теоретичному, методологічному та практичному осмисленні природи ризику й чинників, що його породжують. *Особливої актуальності набуває формування стійкої здатності оцінювати ризикові ситуації – як у повсякденному житті, так і в умовах криз чи воєнного стану.*

Поступальний розвиток суспільства супроводжується неухильним зростанням ризиків у всіх без винятку сферах людської діяльності. За таких умов системне вивчення передумов, рушійних сил і способів подолання негативних наслідків ризиків стає вкрай важливим. Потреба в захищеності та прагнення звести небезпеку до мінімуму є фундаментальними для кожної людини, а з розширенням її інтересів і потреб зростає також і складність завдань із забезпечення її безпеки.

У структурі ризиків у системі «людина-техніка-довкілля» на людський чинник припадає 75%, на техногенні та природні чинники – 15% і 10% відповідно. У такій ситуації значно зростає актуальність і важливість активізації процесу навчання реагування на ризики й урахування їх у житті та професії, зважаючи на постійну зміну факторів ризику та складність впливу на поведінку людини [3].

**Виклад суті теми.** На цей час уявлення про ризик є багатогранне й неоднозначне. З позиції свідомої поведінки означеному поняттю відповідають три взаємозв'язані значення: 1) ризик як специфічний процес вибору варіантів дії в ситуації невизначеності або небезпеки; 2) ризик як безпосередня дія суб'єкта, «дії на удачу в надії на щасливий результат»; 3) ризик передбачає ймовірність позитивного чи негативного характеру наслідків [1].

Сучасні виклики, зокрема соціальні кризи та невизначеність, вплив широкомасштабного вторгнення на українське учнівство, підтверджують необхідність формувати й розвивати в українських учнів і учениць уміння самозарадності, управління емоціями, безпечної комунікації та стресостійкості.

*Особливу увагу варто приділяти розвитку вмінь подолання бар'єрів, пов'язаних із ризиками й невизначеністю.* В останні роки гостро постали питання формування ціннісного ставлення до життя, безпеки та здоров'я. Для успішного

подолання життєвих труднощів у соціальній та особистій сферах сучасним українським учням і ученицям необхідно постійно розвивати життєві компетентності, які допомагають адаптуватися [5].

**Формування наскрізного вміння «оцінювати ризики» передбачає розвиток здатності учнів** аналізувати ситуації, виявляти потенційні небезпеки та визначати ймовірність їх виникнення, а також оцінювати можливі наслідки. Це вміння є ключовим для успішного навчання та життєвої реалізації, оскільки допомагає учням приймати обґрунтовані рішення, уникати непередбачуваних ситуацій.

**Формування наскрізного вміння «оцінювати ризики» передбачає вміння** розрізняти прийнятні та неприйнятні ризики, зважаючи на істотні фактори; приймати рішення, що передбачає здатність вибирати способи розв'язання проблем на основі розуміння причин і обставин, які призводять до їх виникнення, досягнення поставлених цілей з прогнозуванням та врахуванням можливих ризиків і наслідків [2].

**Аналізуючи реалізацію наскрізного вміння «оцінювати ризики» у соціальній та здоров'язбережувальній галузі на адаптаційному циклі базової середньої освіти (5–6 класи), акцентуємо:** здобувач освіти демонструє прихильність до безпечних і корисних практик поведінки, які зменшують ризики для життя та здоров'я або запобігають їм; обстоює власні інтереси та інтереси інших осіб, протидіючи проявам тиску, неповаги й приниження; надає першу долікарську допомогу, звертається до необхідних служб відповідно до ситуації; ідентифікує способи й можливість надання необхідної допомоги собі та/або іншим особам для розв'язання конфліктної ситуації; Визначає ймовірні небезпеки в повсякденному житті; прогнозує наслідки своїх дій для здоров'я, безпеки й добробуту, зокрема під час використання інформаційно-комунікаційних технологій та інших медійних засобів; обмірковує альтернативні рішення стосовно свого здоров'я, безпеки й особистого добробуту в умовах вибору; усвідомлює наслідки впливу індивідуальної поведінки на стан здоров'я; знаходить, аналізує та перевіряє інформацію щодо здоров'я, безпеки й добробуту, здобуту в різних джерелах.

**У циклі предметного навчання базової середньої освіти (7–9 класи) –** демонструє поведінку відповідального ставлення до безпеки, здоров'я, добробуту власного та інших осіб; активно протидіє проявам тиску, неповаги й приниження щодо себе та інших осіб, зважаючи на необхідність цінувати власну гідність і права людини; надає долікарську допомогу собі та іншим особам у межах своїх можливостей; надає необхідну допомогу собі та/або іншим особам для розв'язання конфліктної ситуації; оцінює рівень ризиків у ситуації та місці, що загрожують особистій безпеці, відповідно до власного соціального рівня розвитку; прогнозує наслідки небезпечних ситуацій природного, техногенного, соціального характеру і побутового походження, беручи до уваги кілька пов'язаних чинників; вибирає альтернативні дії та ухвалює рішення на користь здорового способу життя і зниження ризиків; визначає основні характерні ознаки безпечних і небезпечних для життя, здоров'я та добробуту моделей поведінки; критично оцінює, усвідомлено використовує інформацію щодо здоров'я, безпеки та добробуту, здобуту в різних джерелах, зокрема цифрових; аналізує інформацію для подолання викликів життя, пов'язаних із використанням фінансово-економічних ресурсів для добробуту [2].

**Наскрізне вміння «оцінювати ризики» формується в учнів через практико-орієнтований підхід:** зосередження на практичному застосуванні знань і вмінь у реальних життєвих ситуаціях, формуванні ключових і наскрізних компетентностей,

потрібних для успішної реалізації у професійній та особистісній сферах. *Зокрема, програми охоплюють:* соціально-емоційне навчання; безпековий практикум; підприємництво і фінансову грамотність; волонтерство; формування етичної поведінки; формування вміння вчитися впродовж життя (lifelong learning); рефлексію. Діти розвивають ризикоорієнтоване мислення через діяльнісний підхід, а саме: навчання через практику, проєкти, ігри та життєві ситуації, орієнтоване на активну участь учнівства в освітньому процесі через різні види діяльності [5].

***Найбільш ефективні види навчальної діяльності щодо досягнення очікуваних результатів групи результатів «Безпека»*** (обов'язкові результати – «турбується про особисте здоров'я і безпеку, реагує на чинники і діяльність, яка становить загрозу для життя власного і навколишніх», «визначає альтернативи, прогнозує наслідки, ухвалює рішення з користю для власної безпеки та безпеки інших осіб») – це створення чек-листів; ситуаційне навчання, де треба зробити вибір; аналіз ситуації з обґрунтуванням власного вибору; ігри з безпеки; створення інтелект-карт; мозковий штурм; обговорення відео з наступним аналізом; створення ситуацій, у яких учні мають самостійно знайти рішення проблеми, оцінити ризики й обрати безпечну поведінку; аналіз реальних або умовних ситуацій (ДТП, булінг, пожежа тощо); програвання сценаріїв з оцінкою ризиків (наприклад, «Евакуація з будівлі»), рефлексія щодо прийнятих рішень, обговорення наслідків ризикованої поведінки тощо.

***Наскрізне вміння «оцінювати ризики» формується в учнів:*** через створення алгоритмів дій у небезпечних ситуаціях на основі знань і власного досвіду; через демонстрацію безпечної поведінки в різних середовищах існування та оцінку ймовірності ризиків виникнення небезпечної ситуації внаслідок власної діяльності; через обґрунтованість рівня ризику використання речовин, що можуть становити небезпеку (ліки, алкоголь, побутова хімія тощо); через уміння розрізняти прийнятні чи неприйнятні ризики в небезпечних ситуаціях природного, техногенного, соціального характеру і побутового походження; через вибір доцільних (ефективних) стратегій прийняття рішень із користю для власної безпеки і безпеки інших осіб, здоров'я та добробуту, використання протоколів реагування в небезпечних ситуаціях; через вивчення особливостей поведінки у безпечних і небезпечних життєвих ситуаціях і визначення складності травм та ін.

***Особливого значення в дидактико-методичній організації викладання інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» надається його зв'язку з життям, з практикою застосування здобутих уявлень, знань, навичок поведінки в життєвих ситуаціях.*** Увага вчителя має бути зосереджена на проведенні занять із використанням активних форм і методів навчання: роботі в парі та групах, евристичних бесід, ділових і рольових ігор, презентацій, навчальних дискусій, мозкових штурмів, круглих столів, конкурсів проєктів і дослідницьких робіт, навчальних тренінгів, кейс-методів, практичних групових й індивідуальних вправ, створення скрайбів та інфографіки, моделювання певного виду діяльності або ситуацій, екскурсій, інтерв'ю, аналізу життєвих ситуацій тощо [4].

***Важливим аспектом педагогічних впливів є оцінювання.*** Так, загальні результати, на досягнення яких у 7-9 класах спрямована модельна програма: діє відповідально, обстоює власні й чужі інтереси, надає допомогу, розпізнає небезпечні ситуації, прогнозує наслідки, ухвалює рішення та поводить безпечно.

***При формуванні наскрізного вміння «оцінювати ризики» важливо: ураховувати принципи «передбачати»*** (уміти розпізнавати небезпечні ситуації;

передбачати наслідки своїх дій; оцінювати ризик), «запобігати» (діяти так, щоб не потрапляти в небезпеки, самому не створювати небезпек (наприклад, на дорозі й у транспорті); уживати запобіжних заходів (наприклад, установлювати охоронну сигналізацію, проводити пожежні тренування) та «діяти» (не розгубитися, тобто бути фізично та психологічно готовим діяти в небезпечній ситуації; знати, що і як треба робити в таких випадках; уміти зв'язуватись і взаємодіяти з рятувальними службами, правильно використовувати рятувальне спорядження; не втрачати надії й боротися, зробити все можливе, щоб урятуватися самому та допомогти іншим).

**Наскрізне вміння «оцінювати ризики» передбачає оцінку ризиків воєнного часу, що включає:** сигнали оповіщення населення, дії під час повітряної тривоги, обстрілу тощо; надійне і ненадійне укриття; протимінний захист і попередження ризиків від вибухонебезпечних предметів; надання домедичної допомоги та психологічної самопомоги тощо; загрози для безпеки; види небезпек (природні, техногенні, соціальні, воєнні); рівні ризику; причини й наслідки небезпечних ситуацій.

**Підсумовуючи викладене, можемо зробити висновок, що** формування наскрізного вміння «оцінювати ризики» в рамках інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» спрямоване на навчання учнів ідентифікувати потенційні загрози в повсякденному житті, на розвиток здатності логічно аналізувати наслідки своїх дій та сприяє формуванню навичок безпечної поведінки в різних ситуаціях.

### Список використаних джерел

1. Баклицький І. О., Сірко Р. І., Слободяник В. І. Розвиток схильності до ризику у співробітників ДСНС. *Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя* : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Суми, 22-23 лютого 2018 року. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. С. 14.
2. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
3. Концепція освіти з напрямку «Безпека життя і діяльності людини». Кузнецов В. О. , Мухін В. В, Буров О. Ю. та ін. Інформаційний вісник «Вища освіта». К. : Вид-во наук.-метод. центру вищої освіти МОНУ, 2001. № 6. С. 6–17.
4. Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С., Андрук Н. В., Лаврентьева І. В., Хомич О. Л.) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 24.12.2024 №1787). URL: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2024/Model.navc-h.prohr.5-9.klas-2024/30-12-2024/zdorovya-bezp-ta-dobrobut-7-9-klas-intehr-kurs-vorontsova-ta-in-24122024.pdf>
5. Про затвердження концептуальних засад освітніх галузей та дорожньої карти реалізації концептуальних засад освітніх галузей на 2025–2030 роки : наказ Міністерства освіти і науки України від 20 серпня 2025 р. № 1163. URL: [https://osvita.ua/legislation/Ser\\_osv/95248/](https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/95248/)